

Европейски тенденции и предизвикателства в религиозното образование
European Tendencies and Challenges in Religious Education

МУЛТИКУЛТУРЕН КОНТЕКСТ НА ЕВРОПЕЙСКОТО РЕЛИГИОЗНО ОБРАЗОВАНИЕ – ТЕНДЕНЦИИ И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА

Магдалена Легкоступ

Великотърновски университет „Св. св. Кирил и Методий“

Резюме. В статията се представя значението на мултикултурния контекст на европейското религиозно образование като предизвикателство, което очертава неговите актуални тенденции и перспективи на развитие. Тук водещо значение има адаптирането на обучението по религия към новите реалности на културно и етническо разнообразие. Това е предизвикателство, превърнало се в актуален изследователски проблем не само на педагогическите изследвания, но и на съвременната европейска образователна политика, трансформираща религиозното образование от монолог на вярата в инклузивно обучение чрез религиозните измерения на интеркултурния диалог.

Keywords: religious education, multicultural context, modern European education policy, intercultural dialogue

Европейската интеграция е инклузивна по своята същност и включва както развитие на наднационални структури, така и подкрепа на националната идентичност и съхраняване и развитие на регионалните и националните културни елементи. Различните националности формират европейското гражданство, което, от своя страна, допълва националното. В контекста на това разбиране въпросът за мястото на религията в обществения живот отново се появява в съвременното европейско общество, което, макар и по-светско отвсякога, става все по-мултикултурно. Разнообразието става централно понятие и крайъгълен камък в сградата на общия европейски дом. Това разбиране предполага движение не само към „толерантност“, а и постигане на взаимно уважение, включващо диалектически процеси, и следователно – една динамична реалност, захранвана от взаимното познаване в контекста на диалога.

Като огледало на обществото, училището е в пряка връзка с въпроса за мястото на религията в обществения живот – въпрос, по който определено няма единодушие. Въпрос, за който някои биха казали, че е незначителен в сравнение с големите предизвикателства пред държавните образователни системи, които са изправени пред сериозни бюджетни ограничения. Този въпрос обаче приема изцяло ново

значение, когато се разглежда в широката перспектива за обучение на гражданите да живеят и работят във все по-мултикултурните общества, в които религията се разглежда като културен факт и област на знанието, които не могат да бъдат пренебрегвани. Липсата сред младите хора на елементарно познаване на религиозната култура ги лишава от разбирането на съществена част от собственото културно-историческо наследство, както и на съвременния свят като цяло. Невежеството и липсата на духовнокултурна идентичност ги отдалечава от собствените им корени и създава проблеми в придобиването на знания в определени познавателни области. По-лошото обаче е, че **религиозната неграмотност полага основите за нетолерантност и предразсъдъци**. Обучението по религия, мислено в по-широката перспектива на интеркултурното и гражданско образование за младите хора, трябва да играе основна роля при справянето с тази тревожна тенденция.

Дебатът за религията в българското училище обаче, който периодично се появява в публичното пространство, дотолкова се влияе от нашите собствени национални грижи, че често европейската перспектива на научните изследвания, политики и практики спрямо религиозното образование се губи от поглед. Затова е необходимо то да бъде разгледано в по-широк контекст, в който са представени позициите и препоръките на ключови европейски и световни институции, да се обоснове тенденцията в съвременните педагогически практики за трансформирането на религиозното спрямо изискванията на инклузивното и интеркултурното образование.

Процесите на имиграция, ефектът от разширяването на Европейския съюз и глобализацията обуславят все по-нарастващото културно и етническо разнообразие като основна характеристика на съвременното европейско училище, чиято мисия е да приема всички деца, независимо от тяхната раса, култура и религия. То представлява уникална мултикултурна лаборатория, в която младите хора трябва да се научат да живеят заедно, което е и един от четирите стълба на ученето през целия живот, определени от Комисията (Делор, 1996). Това е голямо предизвикателство за образователните системи, с което от няколко години насам политиките в Европа се опитват да се справят чрез разработване на граждански и интеркултурни образователни политики. Обучението по религия обаче остава изключено от тези разработки в някои страни, какъвто е случаят с България.

На предизвикателствата пред европейската политика по отношение на религиозното образование могат да отговорят различните подходи в осъществяване на религиозното образование, възприети в европейските образователни системи. Тези подходи са много разнообразни, което се обуславя от тясната им връзка с историята и специфичния социален контекст на всяка държава. Обучението по религия може да бъде конфесионално или неконфесионално, задължително или по избор, със или без алтернатива. Религиозното познание може да бъде също и под формата на изучаване на религиозни факти, интегрирани в общообразователното учебно съдържание на различни учебни предмети. Религиозното образование може да бъде отговорност на различните вероизповедания или на държавата, или да се управлява

чрез сътрудничество между църквата и държавата. В различна степен то става все по-отворено към религиозното многообразие на съответната страна.

Несъмнено културното и религиозното разнообразие в Европа очертават мултикултурния контекст на обучението по религия. Начинът на провеждане на това обучение във всяка от европейските страни се обуславя на първо място от по-широкия контекст на *отделянето на църквата от държавата* и *секуляризацията* на обществото – измерение, което представлява част от идентичността на европейските нации. Разбира се, в зависимост от страната, това измерение никога не е абсолютно. Ето защо и училището, като ключова държавна институция, е не само средство, чрез което гражданите се образоват, но и огледало на социалните и културните напрежения в обществото според степента на културно многообразие в съответната държава.

Отчитането на съществуващото религиозно многообразие в дадена страна е много променливо и от него зависи до голяма степен капацитетът на религиозното образование, както и тенденцията то да стане по-отворено. Това е голямо предизвикателство за всички европейски страни, независимо от възприетия подход на преподаване (конфесионален, неконфесионален или изучаване на религиозни факти). Според всеобщото мнение и убеждение „независимо от системата на религиозно образование, която съществува в дадена страна, децата трябва да получават подготовка, която има предвид религиозното и философското разнообразие като част на интеркултурното образование“.¹⁾

Религиозната свобода и правото на образование са два принципа, които влияят на мястото на обучението по религия в европейските образователни системи. Те са основни принципи на конституцията и правните рамки на държавите – членки на ЕС. Тези принципи са неразделна част от Европейската конвенция за защита на правата на човека, която гласи, че „всеки има право на свобода на мисълта, съвестта и религията“ (член 9). В член 2 от Допълнителния протокол към Конвенцията от 20 март 1952 г. пък се казва, че „на никого не може да бъде отречено правото на образование. При упражняването на функциите, поети от държавата по отношение на образованието и обучението, тя уважава правото на родителите да осигуряват образованието и обучението в съответствие със своите религиозни и философски убеждения“.

Последните процеси на развитие на отделните европейски образователни системи показват, че обучението по религия се стреми по различни начини и с различна степен на успех да се адаптира и да бъде отворено за новите предизвикателства на мултикултурното общество. Разсъждавайки за преподаването на религии в съвременните училищни системи на Европа, изтъкнатият религиозен педагог Leopold Perin отбелязва: „Разнообразието на религиозни и нерелигиозни възгледи и убеждения сред учениците поставя важни въпроси, касаещи образователните търсения. Как училищата да отговорят на образо-

вателните нужди по отношение на специфичните религиозни вярвания? Как да се удовлетворят религиозно мотивираните искания, отнасящи се до съдържанието на учебните програми? Или е необходимо образователната система по принцип да противостои на религията, като предложи едно светско „гражданско образование“ за всички? Като се има предвид броят на имигрантите, идващи от различни религиозни среди и култури, малко страни са пощадени от тези трудни въпроси, които стават все по-остри поради нарастващото присъствие на религиозния фундаментализъм, който не се ограничава само до една единствена традиция или вяра... Това е много важна тема, за която няма видими признаци да спре да бъде актуална и през XXI век“ (Pepin, 2009).

В Европа днес е налице значително разнообразие по отношение на националния образователен контекст и специфичните подходи към преподаването на религия, обусловено от историята и традициите на отделните страни. Хармонизирането на европейско равнище е под въпрос, тъй като според член 149 от Договора за Европейския съюз областта на образованието остава отговорност на държавите членки. Настоящите тенденции обаче показват, че Европа се движи към по-отворена в различните религии и убеждения форма на религиозно образование, която да даде свой особен принос за постигането на целите на общото образование, особено в сферата на интеркултурното образование. Тази тенденция позволява да се идентифицират предизвикателствата пред обучението по религия, пред които са изправени държавите – членки на ЕС, и които биха могли да представляват една обща платформа за обмен и отражение в рамките на европейското сътрудничество, насърчавано по силата на Договора.

Държавните училищни системи трябва да бъдат в състояние да предоставят на всички ученици образование, което да им позволи да придобият достатъчни познания и да развият отворен и критичен ум по отношение на религиозното и философското разнообразие на съвременността. Подходът трябва да бъде неутрален, с високо качество на преподаване и да се интегрира в общия контекст на интеркултурното образование, което само по себе си е висок стандарт. Тук от особено значение е наличието на всеобхватно и качествено обучение по религия, базирано на интеркултурното образование и правата на човека и отворено към разнообразието от вярвания и убеждения, съществуващи в обществото. Това изправя европейските образователни системи пред следните три предизвикателства:

- **да се подобри качеството на преподаване на религиите** – чрез интеркултурно обучение по религия, регламентирано като задължителен предмет в учебния план, осигуряване на висококачествени ресурси и учебно съдържание, включващо многообразието в рамките на религиозните традиции, качествена подготовка на учителите и курсове, повишаващи тяхната квалификация;

- да се постави **акцент върху сферата на интеркултурното образование и човешките права**;

– да се увеличи образователният капацитет на обучението по религия, като **се обхване разнообразието от религии, вярвания и убеждения**, които съществуват в обществото.

От друга страна, основното предизвикателство, пред което са изправени европейските страни в своите политически решения по отношение на мултикултурната интеграция, е необходимостта от изграждане на единство в многообразието. Факт е, че разнообразието днес е много по-голямо и по-сложно, отколкото преди, и по-специално поради необходимостта да се има предвид ислямът. Образователните политики, насочени към развитие на обучението по религия, както и на интеркултурното и гражданско образование, са приоритет, когато става въпрос да се отговори на това предизвикателство, характерно за Европейския съюз, ярък пример за което са дейностите през цялата 2008 г., обявена за Европейска година на интеркултурния диалог. В Бялата книга за интеркултурния диалог „Да живеем заедно като равни по достойнство“, публикувана от Съвета на Европа през 2008 г., централен въпрос е изучаването и преподаването на интеркултурни умения, които се комбинират с обучението по религия (точка 5.3.): „Нарастването на разнообразието в нашата културна среда изисква включване на знания и разбиране за основните световни религии и религиозни убеждения и тяхната роля в обществото“. В рамките на работата си по религиозните измерения на интеркултурния диалог през април 2008 г. Съветът на Европа организира конференция на тема „Преподаването на религиозни факти и убеждения: инструмент за придобиване на знания за религиите и вярванията в образованието; принос в образованието за гражданско общество, човешки права и интеркултурен диалог“. Срещата е първата по рода си в Европа, която обединява в открит диалог представители на религиозни общности и хуманистични движения. Тя поставя началото на редица международни прояви и форуми, продължаващи и днес и оказващи влияние на образователните политики на страните членки.

Въпросът за обучението по религия остава политически чувствителен в повечето страни по исторически причини, които са специфични за всяка държава, и от страха от всякакви форми на фундаментализъм и екстремизъм, особено религиозни. Това е така, защото е важно при изучаването религиозните и нерелигиозните убеждения да не бъдат проектирани и представяни в изолация, а като част от интеркултурното образование на младите хора. Само при такива обстоятелства то би било приемливо за всички, което ще позволи на училището да остане един мирен свят, където обучението се провежда в спокойна атмосфера, отворена към многообразието и зачитането на всички религиозни и други убеждения. Съвременното училище не бива да бъде място за религиозна и светогледна конфронтация, а място за диалог и за изграждане на интеркултурен опит и знания. Колкото повече обучението по религия е застъпено в училищната програма по отношение на подход и съдържание, толкова по-малък ще е рискът то да се затвори в строго конфесионална логика,

която няма място в светското училище, а ще бъде продуктивно по отношение на постигането на държавните образователни цели и задачи.

Какъвто и подход да се развива на национално ниво, всички европейски страни се сблъскват с проблема за необходимостта от интегриране и инклузивен подход спрямо малцинствените религии, и особено на исляма. Моделите на традиционното обучение по религия не са в състояние да дадат адекватен отговор на предизвикателството на мултикултурната интеграция. Необходимо е преосмисляне на самото разбиране на понятието за демокрация: „плюралистичната демокрация се основава не на мълчаливо културно сходство, а на открито признаване и приемане на идеята за многообразието... Основният въпрос при реализирането на необходимите промени е как светската държава управлява религиозното многообразие: как може да се стигне до споделяне на ценности, като се игнорират често критикуваните консерватизъм и липсата на гъвкавост на религиозното образование, което има за цел налагане на традиционни общи ценности“ (Gendt, 2008: 195).

Търсенето на решения днес е възможно в контекста на секуларния европейски подход на базата на три основни принципа, които трябва да бъдат приети от всички държави – членки на Европейския съюз: *принципа на свободата на съвестта и мисълта, принципа на недискриминация и принципа за взаимна независимост между политика и религия*.

Успешното справяне с предизвикателствата на религиозното образование в мултикултурна среда изисква засилване на сътрудничеството между основните субекти, осъществяващи образователната политика и практика на европейско ниво – както на ниво Съвет на Европа, така и на ниво Европейски съюз – с цел обмяна на опит и добри практики, което да допринесе за конкретни промени в национален образователен контекст.

За постигането на осезаем напредък е необходимо държавите членки да гарантират предприемането на действия по реализиране на практика на ратифицираната от всички тях (включително и от България) Препоръка на Комитета на министрите на Съвета на Европа от декември 2008 г. за религиозните измерения на интеркултурното образование, както и на референтната рамка на Европейския съюз за ключовите умения за учене през целия живот. Подкрепата на условията, предложени в Европейската референтна рамка, следва да са в основата на усилията за осъществяване на висококачествено интеркултурно преподаване както на религиозни, така и на нерелигиозни убеждения в съвременното образование.

Предложената *Европейска референтна рамка за осъществяване на условия за високо качество на интеркултурното изучаване на религиозните и нерелигиозните възгледи в съвременното образование* трябва да се разглежда като гъвкав и развиващ инструмент. Тя не цели налагане на конкретен модел във всеки национален образователен контекст, тъй като отправните точки и подходи в училищната система на отделните европейски страни са дълбоко вкоренени в техните традиции и история, поради което се различават една от

друга и притежават своя специфика. Затова образованието остава отговорност на всяка държава членка.

Все пак по дефиниция се препоръчва осъществяването на **обучение по религия на ниво задължително образование** като част от интеркултурното образование на младите хора, граждани на едно все по-разнообразно мултикултурно общество. В това отношение се подчертават основните характеристики на преподаването на религиозно познание в общообразователните системи на страните членки:

- целта на обучението по религия, като задължителен общообразователен предмет, е даването на знания и компетенции по отношение на религиите и други убеждения, а не религиозно обучение от вероучителен тип;

- обучението по религия трябва да бъде неутрално и безпристрастно, базирано на обективно и научно представяне на фактите;

- то трябва да бъде плуралистично, включващо разнообразието от религиозни и нерелигиозни убеждения, осъществявано в сътрудничество с всички вероизповедания и други заинтересовани страни;

- да се възползва от най-новите научноизследователски постижения на науката, по-специално в областта на религиознанието.

Относно **статуса на предмета в учебния план** се препоръчва следното:

- обучението по религия да се извършва в рамките на целите и програмите на интеркултурно, гражданско образование и обучение по правата на човека;

- да се провежда с всички ученици;

- да има ясни цели, особено по отношение на знанията, въз основа на които да бъдат придобити нагласи и да се развиват умения;

- да му бъде предоставен достатъчен хорариум часове в учебния план.

Тези изисквания не могат да бъдат реализирани без осигуряване на адекватни източници на информация. Затова в препоръките на Европейската референтна рамка от 2008 г. се изисква наличието поне на следните **ресурси**:

- даване на възможност за достъп до външни квалифицирани и неутрални сътрудници;

- достъп до най-добрите източници на информация, адаптирани към този вид обучение;

- достъп до информация от Европейския център за образование в интеркултурно разбирателство „Wergeland“ в Осло;

- наличие на всички езици на Толедските ръководни принципи (ОССЕ) за обучението по религия в държавните училища.²⁾

Изводът е, че въпреки високото ниво на разнообразие сред европейските страни членки, някои теми и педагогически подходи, определени в европейските проекти, оказват влияние върху националните дебати. Съображения от по-широк кръг европейски изследвания се прилагат по отношение на тези теми и подходи с оглед допълнително усъвършенстване и развитие на образователната политика и практика.

Работата на изследователските екипи в различни европейски проекти, свързани с програмите по религия, осигурява някои наблюдения, отнасящи се до развитието на политиката на европейското религиозно гражданско образование.³⁾ Като една от пречките за осъществяване на ефективна интеркултурна инклузия чрез преподаването на религиозни познания и в обучението по религия се посочва *необходимостта да се знае какво всъщност искат младите хора*. Затова в рамките на европейския проект REDCo 2009 се провежда мащабно проучване сред 14–16-годишни ученици, което обхваща осем европейски страни. То разкрива желанието на младите хора в училище да се поставя акцент върху знанията за различните религии в света, а не на определена религиозна вяра. Ето защо голяма част от тях дават силна подкрепа за прилагането на демократичните принципи в обучението по религия.

Учениците изразяват желанието си изучаването на религиите да се осъществява в безопасна учебна среда с регламентирани правила, в която могат да бъдат свободно изразявани и обсъждани различни мнения. Те виждат в класната стая потенциално (макар и невинаги действително) безопасно пространство за диалог и искат мирно съвместно съществуване, което се основава на знанията за другите религии и светогледи, на споделянето на общи интереси и на съвместния труд. Като цяло, учениците с ясна религиозна или светска ангажираност не се чувстват застрашени от диалог с другите или от това, че учат за другите, но някои (особено тези от религиозни малцинства) се чувстват уязвими.

В резултатите от проучването се наблюдава и едно заслужаващо внимание явление: много от религиозните ученици не се идентифицират с образа на собствената си религия, създаден предимно от медиите, но също и от някои учители, както и от множество книги и електронни ресурси. Те смятат, че е трудно да разпознаят себе си или собствените си семейства в дадените описания. Твърде много учебни материали осигуряват само повърхностна фактологическа информация и не разглеждат въпросите за смисъла по отношение на религиозния език и опита на вярващите.

От тези констатации се правят различни предложения за подобряване на религиозното образование, които включват:

1. Да се обърне по-голямо внимание на начините, по които религиите се представят на младите хора – да се посочи вътрешното им разнообразие, да има чувствителност към различните позиции в рамките на училището и местната общност. Младите хора се нуждаят и от умения за критично възприемане и осмисляне на оскъдните данни и повърхностното представяне на една или друга религия.

2. Сериозното и отговорно съобразяване с различния географски и социален контекст на училищата изисква да се предложат няколко различни отправни точки и подходи в преподаването.

3. Уменията са толкова важни, колкото и познанията. Така например необходим е акцент върху формирането на умения за диалог между учениците с различни гледни точки.

Това, което наричаме обучение по религия или религиозно образование (има много дискусии за това, какво наименование трябва да има този учебен предмет) (Кожухаров, 2009: 20–22), трябва да предоставя възможности за увеличаване на познаването и взаимното разбиране по цивилизован начин, да помогне на младите хора да формулират своите собствени възгледи, както и да научат за вярата и начина на живот на другите.

Но препоръките се прилагат според добрата воля на училищата. В единия край на спектъра обучението по религия в някои от конфесионалните училища е инклузивно, насочено към приобщаване и въвеждане на младите хора в религиозното многообразие на обществото. Тези училища не използват статуса си, за да осъществяват прозелитизъм. В другата крайност има някои конфесионални училища, които поддържат ексклузивност. Тяхната основна дейност е да се преподава определена традиция на вярата и обикновено избягват контакт с други видове училища. Но и неангажираните с определена вяра учебни заведения също се различават по начините, които се отнасят до въпросите на религията и разнообразието. В някои от тях се признават и уважават религиозните и етническите различия в обществото, като се създават връзки с религиозните общности и се работи инклузивно и открито към света. В други обаче се показва малък или никакъв интерес към религиозното многообразие, липсва подкрепа за функционирането на обучението по религия като учебен предмет (каквото е случаят с българското училище).

Истинско предизвикателство за всички европейски образователни системи е учениците да бъдат научени „на историята и философията на основните религии съдържано и обективно“, което се насърчава от Съвета на Европа⁴⁾ и по начин, който е напълно съвместим с мисията на държавните училища. Отговорът не е лесен, тъй като влиянието на традицията и предразсъдъците е значително и невинно е лесно да се определи разделителната линия между знанието и вярата.

Естествено възниква въпросът: как приобщаващите, инклузивни форми на религиозното познание в контекста на мултикултурната среда могат да се включат в образователните системи с „конфесионални“ форми на обучение по религия?

Независимо от преобладаващите тенденции в европейските образователни политики, разглеждащи обучението по религия в по-широк интеркултурен контекст, според президента на Международния консорциум за правови и религиозни изследвания Силвио Ферари „дори ако се въведе неконфесионално преподаване на религия или ако изучаването на религиозните факти се интегрира в различни учебни предмети, то със сигурност конфесионалното религиозно образование ще продължи да съществува. Но то ще трябва значително да се реформира“ (Ферари, 2005: 232). Налага се становището, че то може да се осъществява единствено като избираем учебен предмет, като същевременно неговото образователно съдържание бъде разширено с включването на познания и за други, представени в конкретния национален контекст религии. В това отно-

шение се изтъква необходимостта от предприемането на мерки, чрез които да се гарантира, че държавната помощ за осъществяването му е еднакво достъпна за всички представени в съответната държава конфесии. Подчертава се, че само ако тези условия са изпълнени, конфесионалното религиозно образование може да бъде в състояние да оцелее и да изиграе положителна роля в социалния контекст, за който все повече и повече е характерен религиозният плурализъм.

Факт е обаче, че повечето образователни системи в Европа са проектирани (що се отнася до тяхното религиозно съдържание и подготовката на учители по религия) в съответствие с образователните нужди на относително еднородни и монокултурни общества. Ето защо в много европейски страни обучението по религия е все още конфесионално, а изграждането на връзки и сътрудничество с интеркултурното и гражданско образование е в процес на противоречиво развитие поради различната степен на отзивчивост към религиозния плурализъм като образователен подход. В този тип религиозно образование все пак се наблюдава развитие, чиито твърде бавни темпове се обуславят от дългогодишната тенденция към фокусиране на вниманието единствено върху религията, която се преподава.

Неконфесионалното и плуралистично религиозно образование, от своя страна, прави някои интересни постижения. То естествено е по-близо до интеркултурното образование и има потенциал да допринесе за повишаване на знанията на учениците за уважение и приемане на многообразието от форми на религиозни и други убеждения в обществото. Високото качество на обучение на учителите обаче е съществено условие за успешното интегриране на неконфесионалното изучаване на религиите и други убеждения в целите на съвременното образование.

Въпрос на ангажирана преценка е начинът, по който образователната система трябва да поеме задължението да подготви учениците за многообразието в обществото, като се улеснят диалогът и обменът на идеи. Несъмнено обучението по религия е мощен инструмент за осъществяването на тези цели. Инструменталните причини са силен аргумент за провеждането на широко застъпено обучение по религия в общообразователната подготовка на подрастващите. Те се основават на ясното разбиране на необходимостта от формиране на познания за религията (религиите) във връзка с:

- познаване и разбиране на *културата*;
- насърчаване на *социалното развитие* и демократичното гражданство;
- увеличаване на религиозната свобода и толерантност (*правата на човека*);
- насърчаване на *социалното сближаване*;
- повишаване на *личностното развитие* на учениците чрез обучението по

религия.

Разбира се, религиите не бива да бъдат изучавани в държавните училища единствено по инструментални причини. Вътрешно присъщите за либералното образова-

ние причини за осъществяване на религиозно ограмотяване на учениците се коренят в неговата претенция да обхваща всички отличителни области на човешкия опит, форми на знания или сфери на смисъла. Значимостта и ефективността на образованието са тясно свързани с неговата всеобхватност. Това ще рече то да даде цялостна картина за света чрез представяне на всички сфери на човешкия опит – например математико-научна, естетическа, философска (включително етика), езикова, историческа и религиозно-духовна сфера. Съчетаването на вътрешно присъщите и инструментални основания съдейства както за насочване на вниманието към всички аспекти на човешкия опит, така и за решаване на неотложните въпроси. Диалогичността, уважението и приемането не се коренят в елементарното запознаване с набор от религии, а в диапазона от възможни позиции в рамките на различните религии и между тях. Необходима е истинска ангажираност от страна на правителството да предложи по-добра наредба във връзка със стабилното функциониране на предмета в учебната програма и подкрепа на иновативното обучение на учителите. Както всеки учител по религия и като ангажирана с обучението на учителите обаче, бих казала, че това задължение в момента не се осъзнава в контекста на българската образователна политика. А за да можем да говорим за перспективи на религиозното обучение в общообразователните училища в България, както подчертава и проф. Б. Андонов, „следва да имаме предвид официалната политика на правителството към него, общата религиозна и църковна ситуация в страната, днешното му състояние и особено отношението на нашата общественост към него“ (Андонов, 2005: 11).

Моето дълбоко убеждение е, че обучението по религия трябва да намери своето сериозно място в развитието на знанията на ученика и неговото разбиране на религиозните вярвания и практики, с цел търсене на собствената духовна идентичност и насърчаване на разбиране и чувствителност към различните религиозни традиции и начин на живот на хората от различни религии, граждани на общия ни европейски дом. Нашата обща задача – на родителите, на учителите, на религиозните и държавните институции, е да помогнем на децата да открият, реализират и развият у себе си най-доброто в контекста на традицията и съвременността, да се формират като завършени личности със собствена културна идентичност и ценностна система, достойни граждани, които уважават проявите на различие в демократичното общество.

БЕЛЕЖКИ

1. Съвет на Европа. Заключение на декларация на 22-рата сесия на Постоянната конференция на европейските министри на образованието. Истанбул, май 2007 г., параграф 23. <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1169333&Site=CM>
2. Toledo Guiding Principles on Teaching about Religions and Beliefs in Public Schools (2007), Warsaw, OSCE. <http://www.osce.org/odihr/29154>

3. Религия в образованието: вклад в диалог. Рекомендации проекта REDCo по образователната политика. 19 март 2009, <http://www.redco.uni-hamburg.de>
4. Препоръка 1720 (2005) на Парламентарната асамблея за образованието и религията, ал. 7.

ЛИТЕРАТУРА

- Андонов, Б. (2005). *Религиозното обучение в България в началото на трето-то хилядолетие*. С.
- Кожухаров, В. (2009). *Религиозното образование в европейската училищна система днес*. В. Търново.
- Delors, J. et al. (1996). *Learning: The Treasure Within*. Paris: UNESCO. http://www.unesco.org/pv_obj_cache/pv_obj_id_7A2EDA919510C706DF50488692BB44C53E0F0A00/filename/15_62.pdf
- Ferrari, S. (2005). *L'enseignement des religions en Europe: un aperçu juridique*. // Willaime, J.-P. and S. Mathieu. *Des maîtres et des dieux: Ecoles et religions en Europe*. Paris: Belin, p. 232.
- Gendt, R. (2008). Closing remarks at the conference on Religion and Democracy (Jerusalem, 3 September 2007) // *Religion and Democracy in Contemporary Europe*, Alliance Publishing Trust.
- Pepin, L. (2009). Teaching about Religions in European School Systems: Policy issues and trends – NEF Initiative on Religion and Democracy in Europe, *Network of European Foundations*, Totton, Hampshire, UK.
- Willaime, J.-P. (2008). *Le retour du religieux dans la sphère publique*. Ecole Pratique des Hautes Etudes, Paris, France.

MULTICULTURAL CONTEXT OF EUROPEAN RELIGIOUS EDUCATION – TRENDS AND CHALLENGES

Abstract. This paper describes the importance of multicultural European context for religious education as a challenge, which outlines its current trends and development prospects. Here the paramount importance is the adaptation of teaching religion to the new realities of cultural and ethnic diversity. This is a challenge that has become a topical research problem not only of pedagogical research, but also of modern European education policy that transformed religious education from monologue belief in inclusive education by religious dimension of intercultural dialogue.

Senior Lecture Magdalena Legkostup, PhD

✉ St Cyril and St Methodius University of Veliko Turnovo
2, T. Tarnovski Str.
5003, Veliko Turnovo, Bulgaria
e-mail: m_legkostup@abv.bg